

NEMIS TILIDA QO'SHMA GAP TURLARI

*Maqola yozuvchi **Maqsudova Ra'noxon***

ADCHTI Roman german va slavyan tillari fakulteti

nemis tili yo'nalishi 4-kurs 401-kurs talabasi

*ILMIY RAHBAR: **Ismanova Odinaxon***

Annotatsiya: *Ushbu maqolada nemis tilida qo'shma gaplarning asosiy turlari – koordinativ (bog'lovchisiz va bog'lovchi orqali) va subordinativ (ergash gapli) tuzilmalar tahlil qilinadi. Har bir turga oid grammatik xususiyatlar, qo'llanilish kontekstlari va ularni o'zbek tilidagi analoglar bilan qiyosiy tahlili keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *qo'shma gap, bog'lovchi, ergash gap, bosh gap, koordinativ gap, subordinativ gap, nemis tili grammatikasi, so'z tartibi, gap tuzilmasi, ergashuvchi bog'lovchilar, murakkab gaplar, matn grammatikasi*

Аннотация: *В статье рассматриваются основные типы сложных предложений в немецком языке — сочинительные и подчинительные конструкции. Описываются их грамматические особенности, контексты использования и проводится сравнительный анализ с аналогами в узбекском языке.*

Ключевые слова ;*сложное предложение, союз, придаточное предложение, главное предложение, сочинительное предложение, подчинительное предложение, грамматика немецкого языка, порядок слов, структура предложения.*

Abstract: *This article discusses the main types of compound sentences in German — coordinating and subordinating constructions. It describes their grammatical features, usage contexts, and provides a comparative analysis with equivalents in the Uzbek language.*

Keywords;*compound sentence, conjunction, subordinate clause, main clause, coordinating sentence, subordinating sentence, German grammar, word order, sentence structure.*

Kirish

Qo'shma gaplar har qanday tabiiy tilning murakkab sintaktik strukturasi hisoblanadi. Ular ko'plab g'oyalarni yagona sintaktik birlikda ifodalash imkonini beradi. Nemis tilida qo'shma gaplar muloqotda axborot uzatishda, sabab-oqibat, shart-sharoit, qarama-qarshilik va boshqa ma'no aloqalarini ifodalashda keng qo'llaniladi.

Qo'shma gaplar ikki asosiy turga bo'linadi:

1. Koordinativ qo'shma gaplar (Nebenordnende Sätze)
2. Subordinativ qo'shma gaplar (Unterordnende Sätze)

Ushbu maqolada har ikki tur batafsil tahlil qilinib, ularning o'zbek tilidagi o'xshash va farqli jihatlari ham ko'rib chiqiladi.

1. Koordinativ (bog'lovchi orqali) qo'shma gaplar

Koordinativ gaplarda ikkita yoki undan ortiq mustaqil gaplar bog'lovchilar orqali bog'lanadi. Bu turdagi bog'lovchilar orasida quyidagilar mavjud:

- und (va)
- aber (ammo, lekin)
- oder (yoki)
- denn (chunki)
- sondern (balki)

Misollar:

• Ich gehe zur Schule, und meine Schwester bleibt zu Hause.
(Men maktabga ketaman, va singlim uyda qoladi.)

• Er will kommen, aber er hat keine Zeit.(U kelmoqchi, ammo u vaqtga ega emas.)

Koordinativ gaplarda har ikki qism mustaqil va grammatik jihatdan teng huquqli bo'ladi. So'z tartibi oddiy gapdagi kabi saqlanadi.

2. Subordinativ (ergash gapli) qo'shma gaplar

Subordinativ qo'shma gaplarda bitta asosiy (bosh) gap va unga bo'ysunuvchi ergash gap bo'ladi. Bu turdagi gaplarda ergash gap bog'lovchi yordamida kiritiladi. Ergash gapdagi fe'l doimo oxirida joylashadi – bu nemis tilining muhim xususiyatidir.

Eng ko‘p qo‘llaniladigan subordinativ bog‘lovchilar:

- weil (chunki)
- dass (deb)
- obwohl (garchi)
- wenn (agar, qachonki)
- damit (shuning uchun)

Misollar:

- Ich lerne Deutsch, weil ich in Deutschland studieren möchte.

(Men nemis tilini o‘rganayapman, chunki Germaniyada o‘qishni xohlayman.)

- Er sagt, dass er krank ist. (U deb aytmoqda, u kasal.)

Fe‘l joylashuvi subordinativ gaplarda juda muhimdir. Ergash gapda fe‘l oxirida keladi, bu esa gap tuzilmasini aniqlaydi.

3. Erkin va kiritma ergash gaplar

Ba’zi subordinativ gaplar mustaqil fikrni to‘ldiradi yoki sabab/oqibatni anglatadi:

- Dass er nicht gekommen ist, war überraschend. (Uning kelmaganligi ajablanarli edi.)

Bu yerda “dass er nicht gekommen ist” – gapning ergashuvchi subyekti sifatida ishlatilgan.

4. Nemis tilida qo‘shma gaplar va o‘zbek tili qiyosiy tahlili

Nemis tilida subordinativ gaplarda so‘z tartibi qat’iy – ergash gapda fe‘l oxirida bo‘ladi. O‘zbek tilida esa bu qat’iy qoida emas, fe‘l odatda oxirida kelsa ham, joylashuvi ixtiyoriyroq.

Qiyos:

- O‘zbekcha: Men bilaman, u keldi.
- Nemischa: Ich weiß, dass er gekommen ist. (Bu yerda "gekommen ist" – ergash gapning oxirida.)

Shuningdek, nemis tilida murakkab gaplar orqali sabab, natija, shart, qarama-qarshilik va maqsad aniq belgilangan bog‘lovchilar bilan ifodalanadi. Bu o‘zbek tiliga tarjima qilganda ba’zan bir nechta gapga ajraladi.

5. Murakkab qo'shma gaplar (mehrteilige Sätze)

Ko'p hollarda nemis tilida bitta gapda 3–4 ta ergash gap qatnashadi:

- Wenn ich Zeit habe, weil ich meine Hausaufgaben schon gemacht habe, gehe ich ins Kino. (Agar vaqtim bo'lsa, chunki uy vazifalarimni allaqachon bajarganman, men kinoga boraman.)

Bunday murakkab strukturalar talaffuzda va tarjimada diqqat talab qiladi.

Xulosa

Qo'shma gaplar nemis tilining sintaktik tizimida muhim o'rin egallaydi. Ular orqali murakkab fikrlar aniqlik bilan ifodalanadi. Ayniqsa, subordinativ gaplarda fe'ning oxirida kelishi o'ziga xos grammatika qonunidir. O'zbek tilidagi qo'shma gaplar bilan qiyosiy o'rganish ushbu tuzilmalarni to'g'ri tushunishga va tarjima qilishga yordam beradi. Nemis tilini o'rganayotganlar uchun qo'shma gaplar tuzilishini chuqur egallash til kompetensiyasini rivojlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Duden. *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. Mannheim: Bibliographisches Institut, 2016.
2. Helbig, G. & Buscha, J. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Langenscheidt, 2001.
3. Eisenberg, P. *Grundriss der deutschen Grammatik*. Stuttgart: Metzler, 2006.
4. Uzbek National Corpus. O'zbek va nemis tillarining grammatik qiyosi.
5. Mamatov B. *Nemis tili grammatikasi*. Toshkent: O'qituvchi, 2019.
6. W. Fleischer. *Syntax und Stil im Deutschen*. Leipzig, 2007.
7. 10. Burxonovich, A. O. (2024). ZOOFRAZEMALARNI TADQIQ QILISHDA DA TISHKINA TAHLIL METODI (RUS VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA). PEDAGOG, 7(9), 131-134.
8. 11. Azamov, O. (2023). ZOOFRAZEMALARNI NEMIS TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH TAMOYILLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(23), 100-106.
9. 12. Urunbayevna, I. O. (2025, March). TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI

MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).

10. 13.Dadajonova, S., & Bozorova, G. (2025). CORRECT PRONUNCIATION FORMATION IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS (USING GERMAN AS AN EXAMPLE). International Journal of Artificial Intelligence, 1(1), 250-253.

11. 14.Muxtarovna, Q. N. (2025, March). NEMIS VA O ‘ZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA MADANIYATSHUNOSLIKDAGI O ‘RNI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).

12. 15.ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, (2), 85-99.

13. 16.Akbaralievna, N.G. (2024). TARJIMADAGI TIL VA MADANIYAT MUVOFIQLIKLARI. PEDAGOG , 7 (9), 135-137.